

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛОМАКА ЄВГЕНІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 336.226.11(477)(043.3)

**МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

- Науковий керівник –** доктор економічних наук, професор
ГЛУЩЕНКО Віктор Володимирович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи
та страхування.
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
ПИЛИПІВ Віталій Володимирович,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
МОН України, м. Київ,
професор кафедри регіоналістики і туризму;
- доктор економічних наук, професор
КУЧЕРОВА Ганна Юріївна,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,
професор кафедри економіки.

Захист відбудеться «5» травня 2021 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «5» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Дефіцит бюджету, низький рівень життя, нестабільність національної економіки, кризові явища, системне реформування в країні – усе це загалом зумовлює нагальну потребу в пошуку шляхів оптимізації соціально-економічних процесів. Вагомим джерелом фінансового забезпечення та соціального добробуту є механізм оподаткування. Накопичений позитивний досвід розвинених країн, база знань про особливості формування, розвитку та функціонування національної податкової системи формують нову платформу для прийняття ефективних оптимізаційних рішень у сфері оподаткування. Податки повинні слугувати національним інтересам суспільства, держави, суб'єктів господарювання, міжнародних учасників ринку тощо. Втім, украй важливо забезпечити соціальну справедливість оподаткування в умовах погіршення якості життя в країні та збитковості діяльності внаслідок карантинних обмежень. Потенціал гідного соціального забезпечення розкривається через механізм оподаткування доходів фізичних осіб, оптимізація якого повинна одночасно враховувати інтереси всіх сторін в умовах чинних законодавчих та інших обмежень. Однак саме проблема часткової відповідності законодавчих обмежень сучасним вимогам та неможливість одночасного задоволення соціально-економічних потреб суб'єктів оподаткування внаслідок принципової різнонаправленості їх інтересів визначають спектр невирішених суспільних та економічних проблем, неузгоджених процесів функціонування механізму оподаткування, зокрема доходів фізичних осіб.

Зазначене вимагає комплексного підходу та перегляду механізму оподаткування доходів фізичних осіб з урахуванням усіх категорій населення України. У цьому контексті необхідно одночасно врахувати соціальний, економічний та фіскальний аспекти прояву цього додатку як регуляторного інструменту. При цьому необхідно зберегти баланс інтересів суб'єктів взаємодії з мінімальними ризиками для бюджету країни, використати всі переваги та сильні сторони податкового механізму засобами оптимізації за критеріями ефективності, що зумовило вибір теми дослідження.

Теоретичним основам оподаткування, зокрема прогресивного прибуткового оподаткування фізичних осіб, присвячено багато наукових досліджень. Методологічні основи оподаткування, широке коло питань, пов'язаних з його формуванням, розвитком системи, обґрунтування стратегій та взаємодії суб'єктів оподаткування, відображено в працях таких зарубіжних учених, як: Е. Аткинсон, Н. Гашимзаде, М. Еверест-Філіпс, М. Еллінгам, Е. Кірхлер А. Лаффер, С. Лондар, І. Майбурова, Г. Майлс, Б. Нерре, Ф. Ноймарк, Ф. Пагед, В. Пилипів, М. Раблен, Р. Санда, А. Сандмо, Ж. Скіндел, Дж. Стігліц та ін., та українських, таких як: В. Андрущенко, В. Вишневський, О. Десятнюк, Т. Єфименко, Т. Желюк, Ю. Іванов, В. Ільяшенко, С. Каламбет, Т. Калінеску, М. Кизим, Т. Клебанова, А. Крисоватий, Н. Кузьминчук, Г. Кучерова, В. Мельник, А. Олешко, В. Письменний, А. Поддєрьогін, О. Покатаєва, Л. Тарангул, О. Тімарцев, О. Трохимець, К. Швабій, С. Юрій та ін. Але зовнішні та внутрішні умови функціонування та розвитку національної економіки настільки стрімко змінюються, що отримані результати потребують постійного перегляду й актуалізації.

Отже, незважаючи на доробок учених щодо розвитку оподаткування, є сенс переглянути чинний механізм оподаткування доходів фізичних осіб для національної

економіки України з урахуванням кращого світового досвіду, що спонукає до більш ґрунтовного вивчення цієї проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану держбюджетної науково-дослідної теми Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за темами: «Фінансова поведінка суб'єктів господарювання в умовах кризових явищ і ризиків» (державний реєстраційний номер ДР 0/118U 002091), у рамках якої автором досліджено ефективність реформування податку на доходи фізичних осіб, обґрунтовано критерії оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці, розроблено комплекс управлінських рішень щодо оптимального функціонування податкової системи України; «Стратегії інноваційного розвитку національної економіки в умовах глобалізації», у межах якої здобувачем досліджено аспекти оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці та особливості формування податкових систем у різних країнах, обґрунтовано відповідні пропозиції та заходи для національної економіки.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та практичних заходів, пропозицій щодо вдосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці за критеріями досягнення соціальної справедливості та відновлення національної економіки.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- дослідити засади оптимального оподаткування з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн;
- проаналізувати механізм та систему оподаткування в національній економіці в контексті досвіду розвинутих країн і дослідити аспекти податкової звітності;
- розвинути теоретичні аспекти вдосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб;
- обґрунтувати податкові ставки податку на доходи фізичних осіб;
- спрогнозувати обсяги податкових надходжень з податку на доходи фізичних осіб;
- дослідити вплив обсягів податкових надходжень на показники національної економіки;
- визначити заходи та практичні інструменти впровадження механізму вдосконалення оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб.

Об'єкт дослідження – процес удосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб та його елементів у національній економіці.

Предмет дослідження – теоретико-методичні положення та практичні рекомендації з удосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці.

Методи дослідження. У ході дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *індукції, дедукції, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, уточнення, термінологічного аналізу, аксіоматичний* – для висвітлення проблеми оподаткування фізичних осіб та формування методичного базису дослідження (підрозділ 1.1); *трендовий аналіз, структуризації, експертного оцінювання* – для визначення структурних елементів оподаткування фізичних осіб, для виявлення трендів і структурного аналізу оподаткування (підрозділ 1.2); *SWOT-аналіз* – для дослідження особливостей механізму оподаткування в інших країнах та в Україні (підрозділ 1.3);

спостереження, вимірювання, розрахунковий – для аналізу розвитку податкових систем у країнах з розвинутою економікою (підрозділ 2.1); *узагальнення, статистичний, таксономічний, порівняння* – для дослідження особливостей податкової звітності в різних країнах (підрозділ 2.2); *стратегічний аналіз* – для обґрунтування заходів оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб (підрозділ 2.3); *критичне мислення, абстрагування, концептуалізацію* – для побудови механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб національної економіки (підрозділ 3.1); *таксономічний, оптимізації, регресійний аналіз* – для розробки економічних заходів щодо посилення ефективності та з метою оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб національної економіки (підрозділи 3.2, 3.3).

Інформаційно-довідкову базу дослідження становлять положення та результати досліджень провідних фахівців у сфері оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці, закони та нормативні акти, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти України, Податкові кодекси розвинутих країн, матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України, рейтингових та аналітичних агентств, розробки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці та теоретичному обґрунтуванні заходів щодо вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці за критеріями досягнення соціальної справедливості та відновлення національної економіки. Основні отримані результати, що становлять наукову новизну та виносяться на захист, полягають у такому:

удосконалено:

– механізм оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці, який, на відміну від існуючих, базується на поєднанні системного, функціонального та процесного підходів, що дає змогу на основі використання моделей прогнозування й кластеризації підвищити ефективність прийняття управлінських рішень у податковій політиці шляхом формування значення ефективної податкової ставки, визначення взаємного впливу між функціонуванням податкової системи та національною економікою, а також оптимізації адміністрування податків. При реалізації механізм дає змогу обґрунтувати шляхи підвищення ефективності оподаткування доходів фізичних осіб та заходи щодо забезпечення оптимального функціонування податкової системи в національній економіці;

– методичний підхід до обґрунтування ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб, який, на відміну від існуючих, на підставі врахування еволюторних тенденцій розвитку податкової системи національної економіки й можливостей різних верств населення з отримання надходів, низьких доходів та операцій з капіталом. Підхід реалізовано засобами дослідження та моделювання рядів динаміки обсягів бюджетних надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб, що дало змогу розробити сценарії визначення оптимальної ставки податку на доходи фізичних осіб, визначити її максимальне й мінімальне значення та таким способом забезпечити соціальну справедливість, зміцнити стійкість національної економіки;

– методичний підхід до прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на показники національної економіки, який, на відміну від існуючих, передбачає

використання моделей часових рядів, інвестиційних функцій та кластерних методів, практична реалізація якого визначає сценарії розвитку податкової системи (зміни її стану), що забезпечує основу для обґрунтування подальшого зміцнення національної економіки за нинішніх умов функціонування;

набуло подальшого розвитку:

– теоретичні основи побудови ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб на основі забезпечення балансу між фіскальною достатністю й досягненням сталого економічного розвитку національної економіки, що пояснюється необхідністю врахування еволюції розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та економічно розвинених країнах світу;

– напрями забезпечення оптимального співвідношення значень податкових ставок та обсягів бюджетних надходжень, які відрізняються врахуванням результатів проведеного компаративного аналізу переваг, недоліків податкової системи України й розвинутих країн, критичного оцінювання організаційних моделей функціонування податкових систем, що дало змогу обґрунтувати шляхи вдосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці;

– методичний підхід до дослідження динаміки обсягів податкових надходжень економічно розвинених країн, що, на відміну від існуючих, базується на сформованій множині показників розвитку податкових систем та враховує особливості функціонування окремих податкових систем, при реалізації дає змогу мати всебічне системне уявлення щодо процесу розвитку оподаткування доходів фізичних осіб, визначити специфічні характеристики протікання цього процесу та розробити шляхи оптимізації податкових надходжень у національній економіці України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані рекомендації дадуть змогу вдосконалити механізм оподаткування доходів фізичних осіб національної економіки. Основні положення й висновки дисертації, що мають методико-прикладний характер, були використані в діяльності Державної податкової служби України, а саме: Офісу великих платників податків державної податкової служби України (довідка № 1401-20 від 12.02.2020) – для прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на національну економіку, обсягів інвестицій, національного доходу й отримання прогнозних сценаріїв розвитку податкової системи національної економіки. Результати дослідження отримали позитивну оцінку та застосовуються в практичній діяльності Департаменту економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 051-15/0220 від 20.02.2020) при формуванні програми регіональної стратегії розвитку, а саме схеми механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб, обґрунтовано обсяг неоподаткованого мінімуму й значення податкової ставки з урахуванням стану національної економіки та її соціальної сфери, сформовано комплекс управлінських рішень щодо оптимального функціонування податкової системи національної економіки. Пропоновані практичні результати було застосовано в роботі Головного управління державної податкової служби України у м. Києві (довідка № 4115/20 від 10.03.2020), зокрема для вирішення завдань управління оподаткуванням фізичних осіб у національній економіці, побудови механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб, визначення шляхів забезпечення оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб. Основні теоретичні положення дисертації

використовуються в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Фінанси», «Податкова система», «Економіка суб'єктів господарювання», «Фінансовий ринок», «Регіональна економіка» (довідка № 0401-140 від 24.06.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення актуального науково-практичного завдання удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці. Усі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто, опубліковані в наукових працях та відображають зміст дослідження. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є особистим внеском здобувача. Внесок у публікації, виконані у співавторстві, вказано у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження, результати, висновки та пропозиції апробовано на наукових, науково-практичних та науково-технічних конференціях: «Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в Україні» (м. Харків, 2018 р.); «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів і права» (м. Полтава, 2019 р.); «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 2019 р.); «Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів» (м. Харків, 2019 р.); «Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах» (м. Івано-Франківськ, 2020 р.), «Ukraine, Bulgaria, EU: economic, technical and social development trends» (м. Бургас, Болгарія, 2020 р.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертації викладено в 11 наукових працях, з них: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних інформаційних і наукометричних баз; 6 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 9,2 д. а., з яких 8,3 д. а. належить особисто автору.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінок, з них основний текст – 180 сторінок. Робота містить 58 рисунків, 22 таблиці. Список використаних джерел включає 198 найменувань та розміщений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо апробації та публікацій.

У **першому розділі** – «Теоретичні засади функціонування механізму оподаткування фізичних осіб у національній економіці України» – досліджено теоретичні передумови формування та розвитку оподаткування, зокрема фізичних осіб; охарактеризовано критерії оптимального оподаткування фізичних осіб у національній економіці з урахуванням досвіду провідних закордонних країн.

Багатоаспектність функціонування механізму оподаткування виявляється в одночасному забезпеченні фіскальної достатності, соціальної справедливості та економічного зростання, що вкрай складно збалансувати в умовах соціально-економічної асиметрії розвитку систем. Дотриманню збереження інтересів усіх сторін оподаткування сприяють загальновизнані принципи, за результатами узагальнення яких визначено основні з них: податкова рівність (рівність усіх платників податків перед законом); спрямованість на економічний потенціал (рівне оподаткування рівних економічних чинників з рівним результатом); соціальна податкова справедливість; екологічна податкова справедливість (введення особового оподаткування споживання ресурсів, що завдає шкоди навколишньому середовищу). Їх суть і перелік потребують системного перегляду та актуалізації.

Аналіз структури податків показав, що вони в структурному розрізі мають більш вагомий вплив на економіку розвинених країн та країн з перехідною економікою. Країни, що розвиваються, значно залежать від непрямих податків, зокрема податків на торгівлю та споживання (7,9% від ВВП), тоді як для розвинених країн і країн з перехідною економікою пряме оподаткування – особливо оподаткування фізичних осіб – має порівняно важливіше значення (10,8% від ВВП); соціальні внески мають тенденцію до зростання, однак для першої групи країн вони у 7,3 разу більше, ніж для країн другої групи, що зумовлено вищими соціальними стандартами життя в розвинутих країнах. Країни з розвинутою економікою мають надходження від прямих податків на рівні 10–20% від ВВП, при низькому значенні надходжень від непрямих податків на рівні 10–15% для країн Європи та 5–10% для інших країн. Для України характерний один з найвищих рівнів податкових надходжень від непрямих податків (13,96% від ВВП) і середній рівень податкових надходжень для прямих податків (8,68% від ВВП).

Дослідження оподаткування в розвинених країнах та в Україні довели: у розвинених країн, на відміну в Україні, постійно збільшуються податкові надходження до бюджету з податку на доходи фізичних осіб. Це більшою мірою зумовлено зростанням частки соціальних внесків в економіки розвинених держав. Також структура податкових надходжень для двох груп країн різна. Для розвинених країн основним джерелом поповнення бюджетів є податок на грошові доходи фізичних осіб та підприємств, тоді як для України такими джерелами є непрямі податки. Незважаючи на те, що ставки податків на доходи фізичних осіб майже однакові як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, перша група країн збирає податків майже вдвічі більше, ніж друга група країн, це пов'язано з рівнем соціально-податкової свідомості та розвинутим тіньовим сектором економіки. При посиленні міцності економіки зростають обсяги податкових надходжень, при тому, що податкова база не змінюється.

На основі SWOT-аналізу оподаткування в Україні та досліджених країнах з розвинутою економікою рекомендовано використовувати такі напрями вирішення проблеми реалізації оптимального оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці: визначити зміст податку взагалі (на рівні законодавства необхідно дати його конкретне та несуперечливе визначення); поступово й послідовно реформувати механізм функціонування податку на доходи фізичних осіб за сучасними критеріями ефективності та оптимізації; обґрунтувати використання тільки

прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб; уточнити базу та ставку податку. Порівняльний аналіз механізму оподаткування доходів фізичних осіб подано в табл. 1.

Таблиця 1

**Спільні та відмінні характеристики механізмів сплати податків
на ходи фізичних осіб в Україні та європейських країнах**

Загальні характеристики	Відмінні характеристики
Податок на доходи фізичних осіб застосовується в усіх країнах світу	Прозорість та відкритість оподаткування. Податок на доходи фізичних осіб
Декларування доходів громадян	Прогресивна шкала оподаткування
Передбачено застосування на користь спрощених процедур оподаткування	Існування нульової ставки оподаткування населення у випадку низького рівня доходів
Існування знижки доходу, що оподатковується, залежно від кількості дітей у сім'ї	Правила оподаткування доходів фізичних осіб у європейських країнах встановлюють не на загальнодержавному рівні, а на рівні органів місцевого самоврядування
Державний контроль та адміністрування	Соціальні пільги при оподаткуванні доходів надаються не окремим фізичним особам, а сім'ям
Передбачуваність системи податкових пільг	Більшість країн ЄС стягують податки на всі доходи, що отримано в країні або за її межами
Податок на доходи фізичних осіб є одним з основних джерел надходжень до бюджету країни	При оподаткуванні заробітної плати, як правило, використовують прогресивну шкалу, а при оподаткуванні інших доходів застосовують пропорційні ставки
Однакові сутність та особливості податкових систем України й країн Євросоюзу	Майже в усіх країнах ЄС існує податок на розкіш
Податкова система України та європейських країн розвиваються з урахуванням соціально-економічних і політичних процесів	

Зроблено висновок, що головною перевагою податку на доходи фізичних осіб над іншими видами податків є соціальна справедливість, оскільки за допомогою прогресивних ставок і пільг в оподаткуванні є можливість зменшення податкового тягара для малозабезпечених верств населення, а також посилити його для осіб із значними доходами. Однак, з фіскальної позиції він є нестабільним джерелом формування доходів бюджету, оскільки циклічні коливання економіки істотно впливають на базу оподаткування.

Аналіз особливостей розвитку системи оподаткування фізичних осіб показав дав змогу виявити проблеми в економіці України: недостатність фінансових ресурсів у місцевих бюджетах; відсутність суттєвої фінансової підтримки держави; нездатність органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання соціально-

економічного характеру; подвійне оподаткування при виплаті доходів суб'єктам підприємницької діяльності, фізичним особам; відсутність механізмів ефективного впровадження в життя законодавчо передбачених положень; нерівномірність розподілу податкових надходжень по різних регіонах, оскільки рівень доходу залежить від рівня розвитку промислового виробництва в регіоні; імовірність заниження платниками податків оподаткованого доходу та ухилення від сплати податку, низький рівень податкової культури.

Для врахування позитивного закордонного досвіду рекомендовано розширити базу оподаткування з податку на доходи фізичних осіб; сприяти збільшенню доходів громадян, інвестицій в економіку, робочих місць; скоротити обсяги тіньових операцій; використовувати прогресивне оподаткування; переглянути взаємозв'язок між рівнями прожиткового й неоподатковуваних мінімумів громадян; переглянути пільгову політику; розвитку податкової свідомості, звітності, законодавства, електронного оподаткування тощо. Зазначене стане запорукою підвищення довіри до національних інституцій, відновлення принципу справедливості, виведення з тіні доходів, а також зменшення податкового тягаря й конфліктності між контролюючими органами та платниками податків поліпшення податкової дисципліни. Таким чином, потребує вдосконалення механізм оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб в умовах впливу сучасних світових тенденцій розвитку національної економіки.

У **другому розділі** – *«Стан функціонування механізму оподаткування фізичних осіб у національній економіці та світі»* – виконано порівняльний аналіз розвитку податкових систем та охарактеризовано подання звітності з податку на доходи фізичних осіб у країнах з розвинутою економікою; обґрунтовано значення ставки податку на доходи фізичних осіб; здійснено моделювання бюджетних надходжень.

Дослідження податкових систем і механізмів оподаткування дало змогу висвітлити специфічні взаємопов'язані характеристики, які формують відмінності в оподаткуванні доходів фізичних осіб різних країн та України. Механізм включає п'ять елементів: організацію податкових операцій і структуру податкових систем; визначення адміністративних повноважень контролюючих органів; подання, оплата та контроль за сплатою податків; збір податків; отримання податкової інформації й оцінювання ефективності податкових заходів. Механізм дає змогу виявити особливості функціонування податкової системи та визначити її ефективність. Досліджено три види організаційних моделей побудови податкових систем: податкову модель, функціональну модель та модель платників податків (табл. 2). Аналіз податкової системи України показав наявність податкової моделі, яка передбачає врахування специфіки кожного з податків. Важливою складовою механізму оподаткування доходів фізичних осіб є подання податкової декларації, яку можна схарактеризувати за рядом факторів: форма її подання; інформаційна місткість та обтяжливність її заповнення; періодичність подання, поєднання спільних доходів сім'ї; потреба в допомозі та ступінь складності її заповнення; повернення податку з доходів фізичних осіб, надання податкового кредиту, контроль даних; урахування пасивного доходу; відкритість податкової декларації. Визначено, що в Україні, як і в більшості досліджуваних країн, спостерігається збільшення використання електронних податкових декларацій, що є результатом переходу до електронного обліку й подальшого посилення контролюючої функції податкових органів.

Переваги та недоліки моделей організації податкових систем

Модель	Переваги	Недоліки
Податкова модель	Урахування специфіки кожного з податків, що дає змогу підрозділам покращувати виконання своїх обов'язків	Дублювання функцій та неможливість урахування специфіки об'єктів оподаткування
Функціональна модель	Можливість побудувати систему з урахуванням усіх її функцій. Виокремити підрозділи згідно з функціями системи	Неможливість стандартизувати податковий процес у рамках однієї функції
Модель платників податків	Можливість урахувувати специфіку роботи різних груп платників податків	Нова форма організації, не має достатньо досвіду в її використанні

Вчені вважають, обсяги податкових надходжень є оптимальними за умов досягнення рівноваги між граничними фіскальними витратами та граничним доходом від суспільних благ, де фіск забезпечує стабільність грошових потоків. Оптимізація реформування оподаткування здійснюється засобами регулювання сукупної вартості податкових надходжень, встановлення меж фіскального простору, підвищення ефективності державних витрат. У цьому контексті досліджено таку модель (рис. 1).

Рис. 1. Структура моделі обґрунтування значень ставок податків на доходи фізичних осіб та формування обсягів бюджетних надходжень (розроблено автором)

Визначено, що побудова моделі (рис. 1) здійснюється на основі поєднання трьох основних блоків: формування розширеної бази даних, здійснення прогнозування та екстраполяції оцінювання ефектів від зміни значень податкових ставок. Загалом для управління податковими ставками та бюджетними надходженнями використовували модель рівноважного зростання й модель життєвих циклів, які в період світової

фінансової кризи довели свою непрактичність, не враховували стохастичність поведінки платників податків та фінансових установ. Здійснено зміну моделі управління податковими ставками в напрямі врахування податкових декларацій і чинників зростання національної економіки, які впливають на зміну праці та капіталу. Вимірюються стимулювальні ефекти пропозиції робочої сили шляхом обчислення ефективного значення граничної ставки індивідуального податку на різні види доходів фізичних осіб.

Наведена схема взаємодії (рис. 2) підтверджує можливість встановлення рівноваги між виробництвом та симульовальним ефектом від поданих податкових декларацій за ряд ітерацій, а застосування математичного інструментарію оптимізації оподаткування – побудову моделей визначення ефективних податкових ставок, які враховують використання очікуваних та граничних цін, тим самим фактора часу.

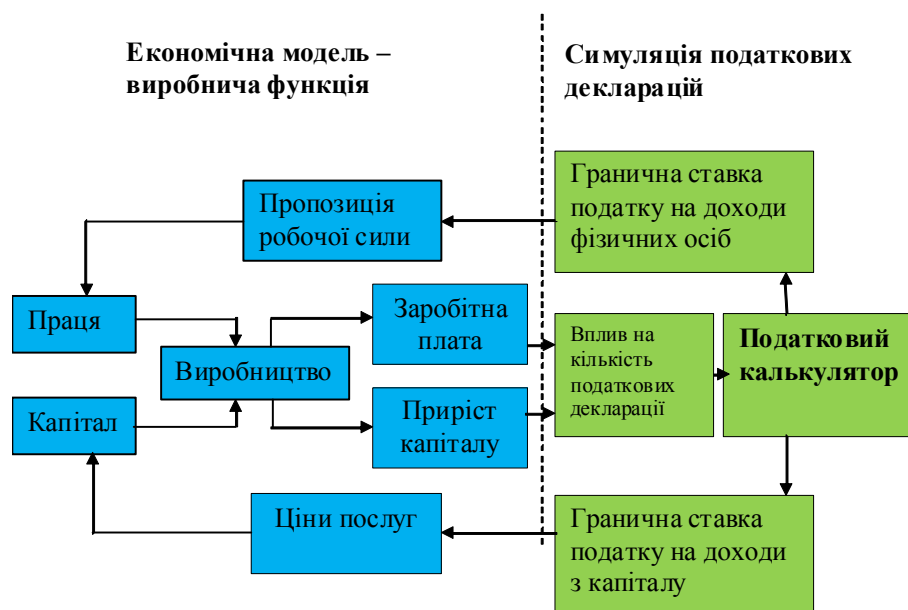

Рис. 2. Схема взаємодії між економічною моделлю та симулятором податкових декларацій у моделі визначення граничних значень ставок податків на доходи фізичних осіб і формування обсягів бюджетних надходжень України (розроблено автором)

Нові граничні межі ставки податку змінюють ціну оподаткування праці та капіталу, що призводить до порушення рівноваги. Зміни цін спричиняють зростання або зменшення запасу капіталу, пропозиції робочої сили, яка збільшує або скорочує економіку. У свою чергу, ці фактори зростання змінюють обсяги доходів фізичних осіб у симуляторі податкової декларації. Зазначене зумовлює появу системних циклів, що призводять до дисбалансу між симулятором податкової декларації та економічною моделлю, який потребує окремої уваги з погляду ризиків стохастичності й дисбалансів розвитку національної економіки.

У **третьому розділі** – «Шляхи вдосконалення механізму оптимізації оподаткування фізичних осіб у національній економіці» – обґрунтовано методичний інструментарій реалізації вдосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці; розроблено економічні заходи щодо підвищення ефективності та оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці.

Досліджено суть категорії механізму оптимізації оподаткування та узагальнено його базові принципи побудови й функціонування: системність, цілеспрямованість, ієрархічність, різноманітність, зворотного зв'язку, нових завдань, динамічність, а також специфічні: нейтральність, ефективність, чіткість та простота, справедливість, стійкість, гнучкість або адаптація. Під механізмом оптимізації оподаткування прийнято розуміти комплекс взаємопов'язаних блоків, реалізація й функціонування яких спрямовані на узгодження інтересів держави та платників податків на основі поєднання загальних і специфічних принципів, що дає змогу максимізувати податкові надходження від фізичних осіб у державний бюджет. Критично оцінено системний, функціональний та процесний підходи до його побудови. Досліджено складові чинного механізму оптимізації оподаткування, на основі чого подано два комплекси методичного інструментарію реалізації вдосконаленого механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб.

Комплекс 1. Комплекс визначення ефективної податкової ставки податку на доходи фізичних осіб. Сформовано ряд рекомендацій для розрахунку ефективної ставки оподаткування доходів фізичних осіб (рис. 3).

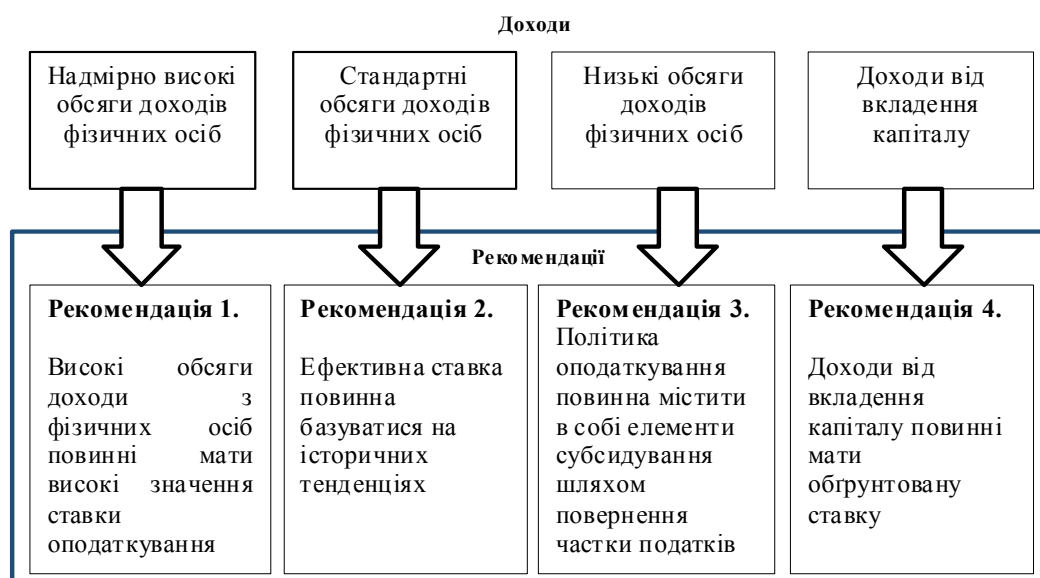

Рис. 3. Рекомендації щодо визначення ставки податку на доходи фізичних осіб національної економіки (розроблено автором)

На підставі поєднання видів доходів та рекомендацій щодо формування ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб розроблено відповідний методичний підхід для збільшення обсягів податкових надходжень (рис. 4), який дає змогу реалізувати другий та третій блоки механізму.

Комплекс 2. Комплекс прогнозування обсягів податкових надходжень з податку на доходи з фізичних осіб до державного бюджету та їх впливу на національну економіку.

Цей комплекс містить три види моделей, реалізація яких об'єднана в методичний підхід до прогнозування впливу обсягів податкових надходжень (рис. 5). Визначено науково-практичні результати реалізації кожного з блоків методичного підходу до прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на обсяги інвестицій та національного доходу.

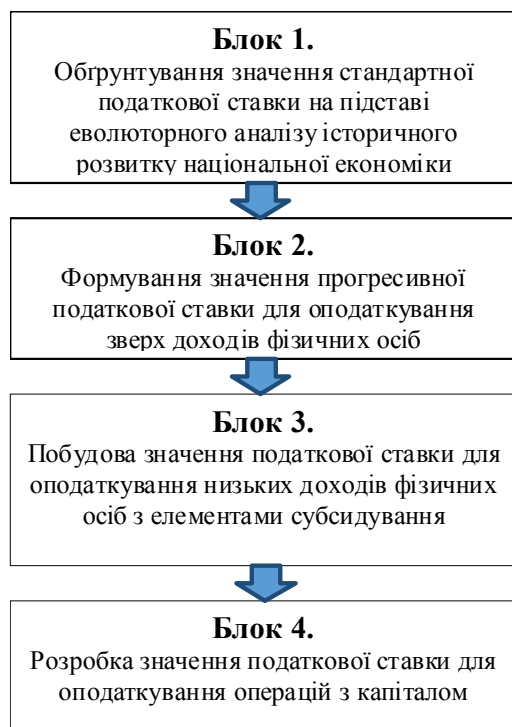

Рис. 4. Методичний підхід до обґрунтування ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб

Рис. 5. Методичний підхід до прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на обсяги інвестицій та національного доходу

Блок 1, рис. 5. Побудова моделі прогнозування обсягів податкових надходжень до державного бюджету з використанням моделей аналізу часових рядів. Адаптовано алгоритм побудови моделей декомпозиції часового ряду для прогнозування обсягів податкових надходжень з податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету. Для прогнозування використано модель декомпозиції, в якій виділено чотири основні складові часового ряду: тренд, сезонна, циклічна й випадкова, – що з'єднані адитивним способом. Отже, найбільші обсяги податкові надходження прогноуються в серпні та листопаді 2021 р., а найменші – у січні та липні 2021 р. Обґрунтовано, що прогнозна динаміка має циклічний характер, тому для формування обсягів видаткової частини бюджету важливим є врахування цієї циклічності для забезпечення профіциту бюджету.

Блок 2. Розрахунок моделі прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на обсяги інвестиції й національний дохід з використанням авторегресійних та інвестиційних моделей. Подано результати використання інвестиційних моделей та моделей авторегресії для визначення впливу обсягів податкових надходжень на розвиток національної економіки (обсягів інвестицій і національного доходу) (табл. 4). У результаті порівняння даних табл. 3 та 4 визначено можливим підвищення ефективності оподаткування доходів фізичних осіб у січні та квітні 2021 р. шляхом регулювання обсягів прямих капітальних інвестицій.

Прогнозні дані обсягів податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб залежно від обсягів прямих капітальних інвестицій національної економіки на перше півріччя 2021 р., тис. грн

Місяць	Обсяги прямих капітальних інвестицій	Обсяги податкових надходжень
1	168794805	9302004
2	171066650	9383790
3	173338495	9465577
4	175610339	9547363
5	177882184	9629150
6	180154028	9710936

Блок 3. Побудова кластерних моделей ефективності адміністрування податків за допомогою методу k-середніх для забезпечення ефективності податкової політики. Як показники для кластеризації використано: показник адміністрування та показник темпу зростання/зниження обсягів податкових надходжень до державного бюджету. У результаті реалізації цього блоку доведено, що Україна належить до середнього рівня ефективності адміністрування податків (табл. 4).

Блок 4. Отримання прогнозних сценаріїв розвитку податкової системи національної економіки. У зв'язку з тим, що в Україні високий ступінь невизначеності щодо показників, за якими здійснюється розрахунок ефективних податкових ставок, запропоновано використання сценарного підходу з елементами експериментального аналізу та з урахуванням експертного оцінювання.

Кластери адміністрування податкової системи національної економіки

№	Економічна інтерпретація	Країни, які увійшли до кластеру	Середнє значення кластера
1	Високий рівень ефективності адміністрування	Чехія, Франція, Японія, Нідерланди, Португалія, Словаччина	1,68
2	Середній рівень ефективності адміністрування	Австралія, Бельгія, Канада, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Нова Зеландія, Польща, Туреччина, Великобританія, Україна	1,14
3	Низький рівень ефективності адміністрування (ефективна податкова система)	Австрія, Данія, Фінляндія, Південна Корея, Норвегія, Іспанія, Швеція, США	0,68

Встановлено, що різниця між значеннями оптимальними податковими ставками для оподаткування надходів фізичних осіб становить 22,1% й на пряму залежить від стану національної економіки у сфері споживання населення та домогосподарств. Таким чином, доцільним для держави є збільшення граничного споживання й еластичності обсягів податкових надходжень шляхом реалізації ефективної податкової політики, за критеріями підтримання різниці між надходами та звичайними доходами в три рази.

Реалізовано методичні підходи – інструменти, що забезпечують реалізацію вдосконаленого механізму оподаткування фізичних осіб національної економіки. За ними обґрунтовано економічні заходи щодо підвищення ефективності оподаткування доходів фізичних осіб національної економіки (табл. 5).

Економічні заходи з реалізації оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб національної економіки

Що є підставою заходу	Сутність заходу	Результати впровадження заходу
Прогнозування динаміки обсягів податкових надходжень з визначенням трендової, циклічної та сезонної складових	збільшення оперативного контролю в перші місяці кварталів	Забезпечення податкових навантажень у малодохідні місяці й зменшення навантаження на дохідну частину бюджету
	Оперативне планування обсягів податкових надходжень згідно з їх циклічним характером	Забезпечення доцільності обґрунтування обсягів витраток державного бюджету в місяці, в яких прогнозується зменшення обсягів податкових надходжень
Прогнозування впливу обсягів прямих капітальних інвестицій на обсяги податкових надходжень	Необхідним є збільшення прямих обсягів капітальних інвестицій в економіку України в січні та квітні	Зменшення деструктивного впливу циклічних коливань обсягів податкових надходжень чи національної економіки
Дослідження ефективності адміністрування податкової системи	Доцільною є оптимізація адміністрування податкової системи	Здійснення ефективного порівняння з податковими системами розвинених країн, що дасть змогу встановити планові орієнтири напрямку розвитку адміністрування ПС
	Зменшення обсягів витраток податкової системи для збільшення її ефективності	Надання змоги не посилювати тиск на доходи фізичні особи, а ефективно здійснювати ефективний розподіл витрат податкової системи
Розрахунок оптимальної ставки оподаткування наддоходів фізичних осіб	Збільшення граничного споживання (що свідчить про посилення благополуччя фізичної особи) та еластичності податкових надходжень (що свідчить про ефективність податкової системи)	Зменшення ставки оподаткування до розрахованих значень (табл. 3), що зменшить соціальний вплив на заможні верстви населення

Реалізація заходів дає змогу забезпечити стабільність функціонування всієї економічної системи засобами ефективного й оптимального оподаткування завдяки дотриманню балансу фіскальних, соціальних та економічних інтересів держави, що за умов цільового й ефективного використання бюджетних коштів стане дієвим інструментом податкового регулювання національної економіки.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження розроблено та теоретично обґрунтовано комплекс заходів з удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці як інструменту реалізації соціальної політики держави.

1. Дослідження теоретичних засад оптимального оподаткування дало змогу узагальнити принципи оподаткування, проаналізувати податкові системи розвинених країн та України з позиції особливостей побудови механізму оподаткування доходів фізичних осіб, де відзначено вагомість ролі прибуткового оподаткування. Основними характеристиками оподаткування фізичних осіб України є традиційність (історичний характер) оподаткування та коінтеграція із сучасним світовим ринком. Важливим елементом оподаткування є співвідношення податкових ставок податку на доходи фізичних осіб і податкових надходжень від його сплати. У розвинутих країнах ті самі

податкові ставки та бази, що й у країн, які розвиваються, дають більші обсяги податкових надходжень. В Україні обсяги податкових надходжень мають стабільні значення, тоді як у розвинених країнах постійно збільшуються. У зв'язку із цим не завжди активізація фіскалу приводить до збільшення податкових надходжень. На основі SWOT-аналізу оподаткування в Україні та досліджених країнах з розвинутою економікою визначено коло невирішених питань щодо суті, оптимальності оподаткування фізичних осіб, обмеженості чинного податкового механізму з погляду соціальної справедливості та прогресивності, чим обґрунтовано потребу в удосконаленні механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб національної економіки.

2. Висвітлено основні проблеми механізму оподаткування в частині пошуку оптимального співвідношення податкових ставок та обсягів надходжень до бюджетів. Змістовний аналіз стану оподаткування фізичних осіб в Україні й провідних закордонних країн дав змогу виявити переваги та недоліки чинного механізму та критеріїв оптимізації. У межах визначення організаційних моделей функціонування податкових систем виокремлено три: податкову модель, функціональну модель і модель платників податків. Дослідження еволюції цих моделей та системи податків, які сплачуються в кожній країні, дозволило обґрунтувати способи подання інформації та терміни сплати податків, визначити характерні особливості кожної із систем, їх критичні й позитивні сторони. В Україні основною моделлю функціонування податкової системи визначено податкову модель з усіма її перевагами та обмеженнями. Досліджено специфічні характеристики податкових систем розвинених країн, у результаті відзначено, що їх устрій дає змогу дослідити всі властивості функціонування податкового механізму, системи та визначити її ефективність, яку оцінено за показником відношення адміністративних витрат до загальної суми зібраних податків, де національна податкова система продемонструвала високі значення. Окремо досліджено роль та значення особливостей функціонування податкових органів. Проведений аналіз оподаткування фізичних осіб свідчить, що важливим елементом механізму є податкова декларація. В Україні спостерігається поширення електронного обліку й подальше збільшення контролюючої функції податкових органів онлайн. Втім, заповнення електронної податкової декларації відзначено як обтяжливе.

3. Розвинуто теоретичні аспекти вдосконалення механізму оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб. На основі дослідження загальних та специфічних принципів побудови механізму оподаткування визначено цільову спрямованість кожного з блоків механізму оптимізації оподаткування: блок оцінювання зовнішнього середовища та блок дослідження впливу оподаткування на ринковий розподіл доходів, формалізацію ринку праці й економічний розвиток; блок формування ефективної податкової системи та підвищення прогресивності ставок податків; блок сприяння покращенню оподаткуванню доходів фізичних осіб і соціальних трансфертів для зростання економіки завдяки підвищенню ефективності та справедливості податку на прибуток від праці й капіталу; блок впливу податкової політики на ділову активність і продуктивність бізнесу, включаючи підтримку інвестицій та інновацій, і підвищення розвитку економіки; блок підвищення податкового потенціалу й посилення ефективності податкового адміністрування завдяки міжнародному співробітництву. Встановлено межі функціонування механізму оподаткування, запропоновано визначення поняття механізму

оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб як системи взаємопов'язаних блоків, що виконують окремі функції для підвищення ефективності оподаткування й базуються на принципах нейтральності, чіткості та простоти; справедливості; ефективності; гнучкості або адаптації.

4. Розроблено методичний підхід до побудови ефективної податкової ставки оподаткування доходів фізичних осіб. Завдяки світовій фінансовій кризі було здійснено зміну моделі управління податковими ставками в напрямі врахування податкових декларацій і чинників зростання національної економіки, які впливають на зміну праці та капіталу. За допомогою кластерного аналізу визначено кластери ефективності адміністрування податкової системи. Результати аналізу засвідчили, що Україна входить до кластеру середнього розвитку, що зумовлює можливості посилення ефективності використання податкової системи. На підставі кластерної та прогностичної моделей, зокрема, аналізу середніх показників податкових систем розвинених країн, запропоновано сценарії обчислення оптимальної ставки податку на доходи фізичних осіб, визначено її максимальне та мінімальне значення.

5. У межах методичного підходу до побудови значення ефективної податкової ставки для оподаткування доходів фізичних осіб здійснено обґрунтування ефективної податкової політики з метою збільшення обсягів податкових надходжень. У структурі моделі формування ефективної ставки податків та бюджетних надходжень визначено три основні складові, такі як: формування розширеної бази даних; прогнозування та екстраполяція оцінювання ефектів від зміни значення податкових ставок; побудова моделей визначення ефективних податкових ставок, що передбачає використання очікуваних та граничних цін, тим самим урахування змінної фактора часу.

6. Розроблено прогностичну модель дослідження обсягів податкових надходжень до державного бюджету України та побудовано модель впливу обсягів інвестицій на обсяги податкових надходжень. Ці моделі дають змогу отримати інструмент впливу на збільшення обсягів податкових надходжень у разі виникнення кризових ситуацій з доходами бюджету. Проведене дослідження за допомогою методичного підходу до прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на обсяги інвестицій та національний дохід дало змогу здійснити прогнозування обсягів податкових надходжень і простежити їх вплив на показник національного доходу, результати якого є підґрунтям для планування бюджету та реалізації ефективної соціально-економічної політики України.

7. Удосконалено механізм оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці на основі системного, функціонального та процесного підходів, що дає змогу підвищити ефективність прийняття управлінських рішень в регуляторній політиці. Обґрунтовано методичний інструментарій забезпечення його реалізації, зокрема: методичний підхід до визначення значення ефективної податкової ставки, моделі прогнозування обсягів податкових надходжень та активізації економічної діяльності, кластерні моделі податкового адміністрування, що при реалізації дає змогу забезпечити стабільність функціонування національної економіки шляхом забезпечення балансу фіскальних, соціальних та економічних інтересів за умов ефективності бюджетних витрат.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації
Статті в наукових фахових виданнях та у виданнях України, включених
до міжнародних інформаційних і наукометричних баз

1. Ломака Є. А. Зарубіжний досвід реформування податкових систем економічно розвинутих країн світу. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Т. 3. № 4. С. 317–324. (0,72 д. а.) *Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*

2. Ломака Є. А. Дослідження існуючих систем оподаткування в країнах з розвинутою економікою. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини, економіка, країнознавство, туризм*, 2019. № 9. С. 115–120. DOI: 10.26565/2310-9513-2019-9-14. (0,72 д. а.) «Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського, DOAJ, BASE, Journal TOCs, ResearchBib, Crossref

3. Глущенко В. В., Ломака Є. А., Федорова Г. Ю. Еволюційний розвиток податків із фізичних осіб. *Вісник Одеського національного університету. Серія економіка*. 2019. Т. 24. Вип. 6 (79). С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/6-79-8>. Особистий внесок: методичний підхід до прогнозування впливу податкових надходжень на національну економіку. (0,55/0,4 д. а.) *Архів-репозитарій ОНУ імені І. І. Мечникова; «Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського, Index Copernicus International Journals Master List; Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.RU; Google Академія; Ulrich's Periodicals Directory; Research Bible*

4. Глущенко В. В., Ломака Є. А. Оптимізація оподаткування фізичних осіб в національній економіці України: методологічний інструментарій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини, економіка, країнознавство, туризм*. 2019. № 10. С. 102–112. DOI: 10.26565/2310-9513-2019-10-10. Особистий внесок: формування механізму оптимізації оподаткування фізичних осіб. (0,91/0,8 д. а.) «Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського, DOAJ, BASE, Journal TOCs, ResearchBib, Crossref

5. Глущенко В. В., Ломака Є. А., Федорова Г. Ю. Ефективність та оптимізація оподаткування фізичних осіб в національній економіці України: механізм та практичні рекомендації. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 1 (223). С. 89–96. Особистий внесок: методологічно-організаційна схема механізму оптимізації оподаткування фізичних осіб. (0,57/0,41 д. а.) EBSCOhost, EconLit, ABI/Inform by ProQuest, ERIH PLUS

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації
та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації
Матеріали конференцій

6. Ломака Є. А. Аспекти посилення ефективності оподаткування фізичних осіб країн з розвинутою економікою. *Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 23 травня 2018 р.) / редкол.: Т. Г. Маренич та ін. Харків: Смугаста типографія, 2018. С. 204–205. (0,14 д. а.)

7. Ломака Є. А. Законодавча база оподаткування фізичних осіб. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів і права*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 12 липня 2019 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 2. С. 11–13. (0,37 д. а.)

8. Ломака Є. А., Федорова Г. Ю. Звітність податку з фізичних осіб в країнах з розвинутою економікою. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 24–26 жовтня 2019 р.). Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. С. 127–128. *Особистий внесок: система характерних рис податкових систем розвинених країн. (0,13/0,1 д. а.)*

9. Ломака Є. А. Методичні засади дослідження зарубіжного досвіду оподаткування фізичних осіб в країнах з розвинутою економікою. *Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5 листопада 2019 р.) : у 2 ч. Полтава : ХИМЕСХ, 2019. Ч. 2. С. 105–106. *(0,17 д. а.)*

10. Ломака Є. А. Теоретичні основи побудови ефективної системи оподаткування фізичних осіб в національній економіці України. *Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Івано-Франківськ, 28–29 квітня 2020 р.). Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2020. С. 195–200. *(0,27 д. а.)*

11. Lomaka Ye. Measures to increase the efficiency of taxation of individuals in the national economy of ukraine: methodological approaches to forecasting tax revenues: *Україна, Болгарія, ЕС: економічні, технічні та соціальні тенденції розвитку* : матеріали IV Міжнарод. науч.-практ. конф. (Бургас, Болгарія, 27 июня – 2 июля 2020 г.). Бургас : Авангард Прима, 2020. С. 54–55. *(0,1 д. а.)*

АНОТАЦІЯ

Ломака Є. А. Механізм оптимізації оподаткування фізичних осіб в національній економіці України. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

За результатами дослідження розвинуто теоретико-методичні основи побудови ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб у національній економіці. Виявлено диспропорцію між сплатою пені та поверненням відсотків за прострочене подання чи повернення податкових зобов'язань до держави. Досліджено моделі визначення ефективної ставки оподаткування для максимізації бюджетних надходжень. Розглянуто складові механізму оптимізації оподаткування та сформовано методичний інструментарій його реалізації. Розроблено методичний підхід до побудови ефективної податкової ставки для оподаткування доходів фізичних осіб. Побудовано методичний підхід до прогнозування впливу обсягів податкових надходжень на показник національного доходу. Запропоновано три сценарії розвитку податкової системи національної економіки України, реалізація яких дає змогу визначити оптимальну ставку оподаткування доходів фізичних осіб. Апробовано методичні підходи до прогнозування впливу доходів податкових надходжень на показник національного доходу та розрахунку значення ефективної податкової ставки. Розраховано прогностичну модель дослідження обсягів податкових надходжень до державного бюджету України. Побудовано модель впливу обсягів інвестицій на обсяги податкових надходжень. Визначено кластери

ефективності адміністрування податкової системи, надано їх економічну інтерпретацію. Запропоновано сценарії обчислення оптимальної ставки оподаткування надходів фізичних осіб. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання дієвих інструментів механізму оподаткування доходів фізичних осіб для збільшення обсягів податкових надходжень, зміцнення національного доходу, дотримання соціальної справедливості.

Ключові слова: оподаткування, доходи фізичних осіб, ставка, механізм, декларація, податкова система, національна економіка, інвестиції, національний дохід.

АННОТАЦІЯ

Ломака Е. А. Механизм оптимизации налогообложения физических лиц в национальной экономике Украины. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2021.

По результатам исследования получили развитие теоретико-методические основы построения эффективной системы налогообложения доходов физических лиц. Определены проблемы оптимального налогообложения доходов физических лиц в национальной экономике Украины. Классифицированы характерные черты налоговых систем развитых стран и виды организационных моделей построения налоговых систем. Систематизировано множество факторов, характеризующих специфику представления налоговой декларации в налоговые органы и эволюцию ее внедрения. Выявлена диспропорция между уплатой пени и возвращением процентов за просроченное представление или возврат налоговых обязательств на сторону государства.

Исследованы модели определения эффективной ставки налогообложения для максимизации бюджетных поступлений. Предложено определение понятия механизма оптимизации налогообложения физических лиц. Определены общие и специфические принципы его построения. Исследованы характеристики системного, функционального и процессного подходов. Рассмотрены составляющие механизма оптимизации налогообложения. Сформирован методический инструментарий обеспечения механизма оптимизации налогообложения дохода физических лиц. Разработан методический подход к построению эффективной налоговой ставки для налогообложения доходов физических лиц. Построен методический подход к прогнозированию влияния налоговых поступлений на национальную экономику. Адаптирован алгоритм построения моделей декомпозиции временного ряда для прогнозирования налоговых поступлений с доходов физических лиц в государственный бюджет. Обосновано использование кластерного метода для исследования эффективности функционирования налоговой системы. Рассмотрена необходимость использования инвестиционных моделей и моделей авторегрессии для определения влияния налогов на развитие инвестиций на национальный доход. Предложены три сценария развития налоговой системы национальной экономики: стандартный, оптимистичный и пессимистичный. Осуществлена практическая реализация методических подходов к прогнозированию влияния налоговых поступлений в национальную экономику и построению эффективной

налоговой ставки. Рассчитана прогностическая модель исследования налоговых поступлений в государственный бюджет Украины, которая состоит из трех составляющих: трендовой, сезонной и циклической. Построена модель влияния инвестиций на налоговые поступления. Определены кластеры эффективности администрирования налоговой системы, дана их экономическая интерпретация. На базе кластерной и прогностической моделей предложены сценарии вычисления оптимальной ставки налогообложения сверхдохода физических лиц. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования действенных инструментов механизма налогообложения доходов физических лиц для увеличения объемов налоговых поступлений, укрепление национального дохода, соблюдения социальной справедливости.

Ключевые слова: налогообложение, доходы физических лиц, ставка, механизм, декларация, налоговая система, национальная экономика, инвестиции, национальный доход.

SUMMARY

Lomaka Ye. A. Mechanism of optimization of taxation of individuals in the national economy of Ukraine. – Qualifying scientific work as the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Classic Private University, Zaporozhye, 2021.

Based on the results of the study, the theoretical and methodological foundations for building an effective system of taxation of individuals for the national economy of Ukraine were developed and the existence of the problem of optimal taxation was determined. There was revealed a disproportion between the payment of penalties and the return of interest for late submission or return of tax liabilities to the side of the state. A model for determining the effective tax rate to maximize budget revenues has been investigated. The components of the mechanism for optimizing taxation are considered and the methodological tools for its provision are formed. A methodological approach to the construction of an effective tax rate for taxation of individuals has been developed. A methodological approach to forecasting the impact of tax revenues on the national economy has been developed. Three scenarios for the development of the tax system of the national economy of Ukraine are proposed: standard, optimistic and pessimistic, which are based on calculations of point and interval forecasts. The practical implementation of methodological approaches to forecasting the impact of tax revenues in the national economy and the construction of an effective tax rate has been carried out. A predictive model for the study of tax revenues to the state budget of Ukraine is calculated. A model of the influence of investments on tax revenues has been built. Clusters of efficiency of administration of the tax system are identified, and their economic interpretation is given. Scenarios for calculating the optimal pre-tax rate for extra income of individuals based on an analysis of the average indicators of tax systems in developed countries are proposed.

Key words: taxation, personal income, rate, mechanism, declaration, tax system, national economy, investments, national income.

ЛОМАКА ЄВГЕНІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

**МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 02.04.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.

Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 28-2021АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008